

Hald Hovedgaard er kendt for sine mange rige og fine godsejere. De levede godt på den lille herregård. Her hyggede de sig med deres mange fritidsinteresser: jagt, hesteopdræt og læsning. Der skulle mange mennesker til at gøre Hald til et godt sted for godsejerne. De mennesker kaldes for folkeholdet.

Folkeholdet

Folkeholdet bestod af karle og piger. De fleste stammede fra området omkring Hald. De arbejdede fra tidligt morgen til sen aften, og der var ikke noget, som hed weekend. Hald var både deres hjem og deres arbejdsplads. De tjente ikke særlig mange penge. Til gengæld fik de kost og logi. De fleste var kun børn, da de første gang kom ud at tjene. Måske var de ikke mere end ni år gamle. Så måtte de stoppe med at gå i skole.

Karlene og pigerne på Hald var ældre. Godsejeren krævede at hans folk havde erfaring før de startede. Men de yngste var alligevel ikke mere end 14 år.

Karlene arbejdede med dyrene og med jorden. Pigerne arbejdede i køkkenet, i Halds fine stuer og som malkepiger.

- Hvorfor tror du, at børn blev sendt ud at tjene når de kun var ni år gamle?
- Kender du nogen, som har arbejdet på Hald?

Billedet er taget lige omkring år 1900. Hele folkeholdet er blevet samlet foran Hald. Vi ved ikke hvem der er hvem. Men kig godt på dem.

-Hvem tror du er karle, malkepiger, tjenestepiger og godsejer?

- Hvordan kan man se forskel?

Læs også om **Akse, Røde Alfred og prygle-stokker**, om **Bodiline og det stjålne mel**, om **Yrsa og den døde dreng** og om **Karlene og branden på Hald**

Yrsa og den døde dreng

Yrsa var tjenestepige på Hald i en sørgelig tid. Det var i 1924. Godsejerens søn var syg. Han havde tuberkulose og lå bleg og udmattet på sit værelse. Dengang havde man ikke den samme medicin, som i dag. Penicillin var ikke opfundet. Derfor kunne man ikke kurere tuberkulose. Det kan man godt i dag.

Det var Yrsa, som hjalp fruene med at passe drengen. De læste for ham og gav ham det bedste mad, de kunne lave. Men han blev ved med at være syg. Til sidst sendte godsejeren drengen på sanatorium. Det var et sted for tuberkulose-syge. Her fik han frisk luft og blev passet af læger og sygeplejersker. Men intet hjalp. Drengen blev bare blegere og blegere. Til sidst havde han ikke engang kræfter til at tale. Så døde han.

Det var en forfærdelig dag. Godsejeren hentede den døde dreng og bar ham forsigtigt ind i Havestuen. Yrsa hjalp med at give ham hans fineste tøj på og lægge ham i en kiste. Der lå han i flere dage, mens hele familien

Nogle af folkene på Hald i sommeren 1924: Yderst til venstre i pænt tøj er godsejerens søn, der døde af tuberkulose et par måneder efter. Dernæst fra venstre bl.a. landbrugseleven, pigen (Yrsa?), svinepasseren og hestepasseren.

og folkeholdet sørgede. Det var almindeligt at sørge sammen. Så sad de på skift i Havestuen. De vågede over liget, mens de græd.

- Hvorfor tror du, at godsejeren og fruene lod drengens lig ligge i Havestuen i flere dage?

Dengang var det mere almindeligt at børn døde, end det er i dag. Mange døde af tuberkulose. De fleste havde oplevet at kende nogen, som døde. Tit enten deres søskende eller deres forældre. Og det var slet ikke første gang, at Yrsa så en død. Men derfor var det alligevel forfærdeligt.

Aksel, Røde Alfred og prygle-stokken

Røde Alfred var forvalter på Hald i 1936. Forvalteren tog sig af gården og markerne, sådan at godsejeren havde mere tid til sine interesser. Han bestemte over karlene.

Røde Alfred var en hård og hadet forvalter. Han pryglede karlene med sin stok, når han ikke syntes at de gjorde deres arbejde godt nok. En dag blev det for meget for karlen Aksel. Da Røde Alfred igen ville prygle en karl, tog Aksel stokken fra ham, og pryglede ham igen. Aksel var stor og stærk. Han gav Røde Alfred så mange prygl, at han kom på skadestuen. Bagefter hængte han stokken op på Kapelbygningens tårn, sådan at Røde Alfred aldrig igen kunne bruge den mod en karl. Og som en advarsel til andre forvaltere på Hald. Og den hænger der endnu!

- Kan du finde Røde Alfreds stok?

Historien om Aksel og Røde Alfred er blevet fortalt blandt folkene på Hald år efter år. Den handler om retfærdighed. Om den modige karl sætter sig op mod den onde forvalter.

- Tror du, at historien er sand?
- Hvad tror du, at karlene på Hald tænkte, når de hørte historien om Aksel og Røde Alfred?

Det er vist ikke forvalteren, der her driver afsted med nogle køer. Det er nok fodermesteren på Hald. Men billedet er fra perioden lige inden Røde Alfred fik prygl af sin egen stok. Se godt på billedet. Der er også en stok. Måske er det lige frem den samme stok!

Bodiline og det stjalne mel

Bodiline var tjenestepige på Hald i 1880. Hun havde mange opgaver. Tidligt om morgenen tændte hun op i Halds mange ovne, sådan at stuerne var varme, når godsejeren og hans familie stod op. Hun serverede maden og vaskede op. Hun vaskede tøj og gjorde rent. Der var meget opvask og meget tøj. For der boede ca. 20 mennesker på Hald, og der var ingen vaskemaskine og ingen opvaskemaskine.

Godsejeren var meget tilfreds med Bodiline. Lige indtil en dag, hvor han opdagede, at Bodiline havde stjålet af melet. Den dag var kokkepigen lækkersulten. Hun besluttede sig for at bage et par pandekager. Det var ikke nogen nem sag. Melet var nemlig låst inde. Men Bodiline havde en nøgle. Så kokkepigen lovede

Bodiline den første pandekage, hvis hun ville hente lidt mel. Bodiline havde også lyst til pandekager. Så hun låste sig forsigtigt ind i fadeburet, tog det nødvendige mel, og skyndte sig tilbage til køkkenet.

Desværre opdagede godsejeren, at kokkepigen bage pandekager. Og da han ikke havde givet ordre til at bage, kunne han straks gætte, at nogen havde stjålet af melet. Han kunne også gætte, at det var Bodiline. Det var jo hende, som havde nøglen. Han blev meget skuffet. Han tog nøglen fra hende, og sagde, at fra nu af, kunne han aldrig mere stole på hende.

- Hvorfor tror du, at melet var låst inde?

Der hørte to små rum til køkkenet. Det ene var fadeburet. Der stod mel, sukker, kaffe og ris på rad og række. Det andet var et koldt rum, som fungerede lidt

ligesom et køleskab. Dengang fandtes der nemlig ikke køleskab og fryser.

- Kan du gætte hvilket rum der var fadebur, og hvilket der var det gammeldags køleskab?

Maleren Theodor Hagerup var på Hald Hovedgaard under branden, som han malede dette billede af.

Karlene og branden på Hald

I de sidste måneder af 2. Verdenskrig opstod der en stor brand på Hald. Godsejeren var en rig mand. Han havde tjent sine penge på noget arbejde for tyskerne, som var Danmarks fjender under krigen.

Det var laden og grise-stalden, som brændte. Huset lå der, hvor der i dag er naturskole. Det var staldkarlen, som opdagede branden. Hurtigt fik han alarmeret resten af karlene. Sammen reddede de alle 20 grise. De greb de små grise i favnen og løb ud af stalden med dem. Men de måtte stikke to kæppe ind under bugen på de store søer, og bære dem ud, som på en bære. Grisene

var rædselsslagne. De hylede og sparkede og anede slet ikke, at karlene reddede dem fra branden.

Branden nåede at ødelægge meget, før den blev slukket. Hele høsten og alle godsejerens nye landbrugsmaskiner

brændte. Ingen vidste hvordan branden var opstået. Man sagde, at der var nogen, som havde glemmt at slukke en cigaret. Men det var der ikke nogen, som troede på.

- Hvordan kan branden ellers være opstået?

Godsejerens voksne sønner Poul og Frederik på trappen v. Havestuen sammen med deres kusine Anne Marie. Læg mærke til de lange 'gods-ejer'-støvler og de seje cowboy-hatte.

Godsejerens børn

Godsejeren og hans familie levede et helt andet liv end tjenestepigerne og karlene. Børnene skulle ikke arbejde og kunne derfor gå i skole i lige så mange år, som børn gør i dag.

Dengang var det fint at gå i skole. Godsejeren syntes, at hans børn var for fine til at gå i

skole med bonde-børnene, og derfor havde de en privatlærer. Han boede på Hald.

Når drengene blev store skulle de på universitetet i København. Så kom de kun hjem til Hald i ferierne. Pigerne skulle lære at blive fine fruer. De lærte at brodere og spille klaver.

- Hvorfor tror du ikke, at godsejerens børn måtte gå i skole med bonde-børnene?
- Hvorfor var det fint, at gå i skole?
- Hvordan tror du, at det var at være barn på Hald?
- Hvorfor tror du, at den unge Voetmann (den døde dreng) blev fotograferet sammen med tjenestefolkene?

Teksterne til Folkenes Hald er lavet af historiker Laura Bertram